

## VOKSEVÆRKER

*Et signalement af unge danskeres seksuelle liv*

Christian Graugaard

*På grundlag af den eksisterende forskningslitteratur præsenterer artiklen et overblik over unge danskeres seksuelle liv. Unges livsbetingelser trækkes op, og vilkårene for deres seksuelle relationer og identitetsdannelse gennemgås. Det vises, at flertallet af seksuelt aktive unge er veltilfredse med deres aktuelle sexliv, og at den brede ungegruppe håndterer senmodernitetens udfordringer med stor pragmatisk sans. Samtidig er forskellige typer risikoadfærd dog udbredt blandt teenagere, og en mindre gruppe unge synes at have vanskeligt ved at honorere drømmesamfundets krav om refleksivitet, foranderlighed og navigation i komplekse sociale landskaber. Af samme grund argumenteres der for mere systematiske forsknings tiltag samt for tidssvarende forebyggelse og sundhedsfremme blandt unge.*

”TEENAGERE BESAT AF SEX”. Så urovækkende lød meldingen på *Eks-tra Bladets* forside den 6. april 2007, og redaktionen satte trumf på med et anonymt citat: ”Jeg havde prøvet alt som 14-årig”. Interessen for danske unges seksuelle liv og færd er i disse år betragtelig, og den synes drevet af lige dele sundhedsfaglig forebyggelsesiver, journalistisk sensationisme og diffus bekymring for den yngste generations socialisering i en labyrinthisk senmoderne tid. De unges seksualitet er til debat blandt både fagfolk og lægmænd, og alt imens letpåkledte 20-årige fra ”Robinson Ekspeditionen” og ”Paradise Hotel” leverer blikfang til formiddagsavisernes spisesedler, bringer samme aviser tilbagevendende artikler om teenageres tankeløse eksperimenter, ukritiske pornobrug og salg af seksuelle ydelser for mobiltelefoner, burgere og tøj. Hertil kommer foruroligende rapporter om skolernes kummerlige seksualundervisning og den deraf følgende vækst i seksuelle grænseoverskridelser, sexsygdomme og teenageaborter. Det står øjensynligt sløjt til med unge danskeres seksuelle sundhed.

I denne artikel vil jeg forsøge at give et nogenlunde redeligt overblik over, hvad vi faktisk ved om unges seksuelle liv i begyndelsen af det 21. århundrede. Præsentationen baserer sig på den foreliggende forskningslitteratur, og min tilgang til stoffet vil af samme grund være overvejende deskriptiv

med hovedvægt på kvantitativ spørgeskemaempiri.<sup>1</sup> For mere politiserende bidrag kan henvises til Graugaard (2008; 2004; 2002a-c).

## Ung i en flydende verden: Et overblik

Ungdomslivets nøgleord er *vækst*, *undersøgelse* og *forhandling*. De unge oplever en krop og en verden med vokseværk, og for teenagere er det seksuelle en mulighed for på samme tid at gå på opdagelse, løsrive sig og konstruere et sammenhængende narrativ om sig selv. At være ung er kort sagt en avanceret bio-psyko-social-kulturel ingeniørkunst: Biologien baner vejen for nye erfaringsflader, følelses- og fantasilivet bliver mere farverigt og dybsindigt, de sociale relationer knopskyder, og kulturens forestillinger og normer bliver endevendt og kommenteret mere kritisk end nogensinde før. Unge orienterer sig nysgerrigt og undrende i indre og ydre landskaber, og med tidstypisk refleksivitet skaber de identitet og ontologisk fodfæste i krydsfeltet mellem forældre, skole, kammerater og massemedier, mellem virkelighed og populærkulturelle fantasmer.

Præcis som voksne, er unge underlagt senmoderne livsbetingelser, og kompleksitet, foranderlighed og mangetydighed er de vilkår, som på godt og ondt danner ramme om deres verden og hverdag (Illeris, 2009). Det tidlige 21. århundrede er præget af markante brud med tidligere tiders konventioner på kønnets, kroppens, kærlighedens og intimitetens område, og hævdvundne tankemønstre og omgangsformer forvitrer i disse år til fordel for nye måder at op- og udleve sit intime liv på. Hvor sex tidligere var praktisk og moralsk henvist til lukkede sociale kredsløb som kernefamilie og ægteskab, har det erotiske siden 2. verdenskrig udviklet sig til et selvstændigt erfaringsfelt, et ”mulighedsrum”, som eksisterer i sin egen ret og rummer endeløse potentialer for fornøjelse, dannelse og personlig vækst. For unge såvel som for voksne (Simon, 1996; Giddens, 1992).

I senmoderniteten hersker der ikke nogen overordnet, fælleskulturel seksualmoral, men derimod et helt spektrum af pragmatiske ”forhandlingsmo-

---

1 I kontrast til mange af vores nabolande savner vi repræsentative undersøgelser af den danske befolkningens seksuelle viden, holdning og adfærd. På ungeområdet satte ”Frederiksberg-undersøgelsen” fra 1989 en ny standard for forebyggelsesmotiverede spørgeskemastudier, og undersøgelsen er siden blevet fulgt op af de landsdækkende tværsnitstudier ”Ung99” og ”Ung2006”. Hertil kommer gentagne monitoreringsstudier fra Statens Institut for Folkesundhed (”Unge hverdag” og ”Unge trivsel”) og Sundhedsstyrelsen (”Unge livsstil og dagligdag”), som rummer sporadisk information om unges seksuelle adfærd. Endelig findes der et større antal lokale studier samt undersøgelser med fokus på afgrænsede problemstillinger som seksuelle overgreb, præventionsbrug og kærestevold.

raler” – en form for ”erotisk parlamentarisme”, hvor reglerne til stadighed må genopfindes, så de modsvarer den enkeltes livssituation og øjeblikkelige behov (Schmidt, 1996). Vi har opdyrket, hvad den britiske sociolog Anthony Giddens kalder for ”rene forhold”: Vores intime relationer er kemisk rensede for forudsigelighed og social restriktion – de indgås på en slags markedsvilkår og opretholdes kun så længe, begge parter finder dem meningsfulde og udbytterige. Resultatet er et radikalt serielt monogami, hvor *hvem som helst* har ret til *når som helst* og af *hvilken som helst grund* at gøre et kærlighedsforhold forbi. I en senmoderne kontekst rangerer frihed højere end trykthed (Giddens, 1992; Bauman, 1997).

Seksualiteten er – ligesom menneskelivet som helhed – i stadig bevægelse, og dens status i både mikro- og makrostrukturer er af samme grund genstand for konstante mutationer. Især fem ”adskillelsestendenser” danner basis for senmoderne vesterlændinges seksuelle liv og udgør kulturelle og eksistentielle pejlemærker, som unge på samme tid tager bestik af og lægger afstand til:

1. **Adskillelsen af lyst og forplantning**  
(at man kan dyrke sex uden at få børn og få børn uden at dyrke sex)
2. **Adskillelsen af lyst og kærlighed**  
(at man kan dyrke sex uden at elske hinanden og elske hinanden uden at dyrke sex)
3. **Adskillelsen af lyst og intimsfære**  
(at seksuelle billeder i stigende omfang finder vej fra det private til det offentlige rum)
4. **Adskillelsen af lyst og kategori**  
(at seksualiteten kan udfolde sig på tværs af traditionelle kategorier)
5. **Adskillelsen af fantasi, adfærd og identitet**  
(at der ikke nødvendigvis er varig overensstemmelse mellem det, man *tænker*, *gør* og *er*)

For unge er de senmoderne vilkår først og fremmest nærværende gennem forældregenerationen, og Giddens’ ”rene forhold” har bl.a. den konsekvens, at en fjerdedel af danske børn i dag vokser op i brudte familier (Olsen, 2005).<sup>2</sup> Samtidig sætter de nye livsbetingelser i høj grad scenen for de unges  *eget* sociale og intime liv: En flydende virkelighed kræver refleksivitet, omstillingsparathed og forhandlingskompetencer, og et seksualiseret by- og

2 Adskillelsen af lyst og forplantning har yderligere den konsekvens, at 6-7 % af en fødselsårgang bliver til med reproduktionsteknologisk assistance.

medierum nødvendiggør sociale navigationsevner og et veludviklet mediekritisk blik. De unge skal fra en tidlig alder forholde sig til populærkulturelle repræsentationer af krop, køn og seksualitet, og de skal i dialog med jævnaldrende og voksne skabe centrum, stabilitet og absolutter i en decentreret, ustabil og relativiseret virkelighed.

Et fælles referencepunkt for unge er den moderne kommunikationsteknologi. Op imod 99 % af danske teenagere råder over en personlig mobiltelefon (Clausen, 2009), og internettet udgør i dag en hovedarena for unges sociale positioneringer og transaktioner. Ifølge sociologen Henning Bech har den senmoderne ”teleby” således udfordret skellet mellem nærhed og afstand og tilmed banet vejen for hidtil usete sociale netværksdannelser: Med websites som Facebook, Arto, MySpace, Twitter og Harbo Hotel er der opstået en eksponentiel vækst i unges sociale interaktionsmuligheder, og teenagere opdager (og opfinder) bestandigt nye former for fællesskab, sammenhold, sanselighed og intimitet (Illeris, 2009; Bech, 1998; Drotner, 1996 & 2001). I en repræsentativ norsk undersøgelse kunne man ligefrem iagttage en positiv korrelation mellem mobiltelefonaktivitet og samlejeerfaring (Pedersen, 2005).

De unge er drevne ”mediekosmonauter”. Som den første generation nogensinde er de *født ind i* et digitaliseret informationssamfund, og i modsætning til deres mere berøringsangste forældre, gebærder de sig hjemmevant og kompetent i byrum og virtuelle labyrinter. For teenagegenerationen er mobiltelefoner, tv, video, computerspil og internet velintegrerede kilder til tidsfordriv, underholdning, viden, kommunikation og leg, og ifølge føromtalt undersøgelse fra Medierådet benytter 80 % af 14-16-årige internettet dagligt. I samme aldersgruppe angiver 86 % at have mindst én profil på nettet, mens to tredjedele fortæller, at de jævnligt uploader fotografier eller filmklip af sig selv (Clausen, 2009). Telemidierne indgår kort sagt i stadig mere sofistikerede samværsformer, og den utilpassede computernørd overskygges langt af ressourcestærke unge med gode og produktive netværk. Flertallet af teenagere manøvrerer med lethed i et komplekst kommunikativt terræn, og deres næsten naturstridige evne til ”multitasking” kan forbløffe enhver: De kan skrive stil, høre musik, konversere, chatte, se tv, msn’*e*, sms’*e*, twitte og facebooke på samme tid!

I modsætning til forholdene for få generationer siden er seksualiteten i dag en almindeligt accepteret del af ungdomslivet, og det er internationalt anerkendt, at også unge har basale seksuelle rettigheder (IPPF, 2009). Siden 1970 har vi haft obligatorisk seksualundervisning i den danske grundskole, og hele 96 % af teenagere angiver at have modtaget én eller anden form for undervisning om seksuelle emner. Mere overraskende er det, at blot en tredjedel af drenge og knap en fjerdedel af piger angiver at have modtaget vejledning om seksuelle emner hjemmefra. For både drenge og piger er mor

den foretrukne samtalepartner (hhv. 24 % og 55 %), mens blot 14 % og 3 % af drenge og piger har drøftet emner af seksuel karakter med deres far.<sup>3</sup>

Ikke uforventeligt foregår afhandlingen af seksuelle emner fortrinsvist i kammeratgruppen, og ca. to tredjedele af både drenge og piger angiver at tale om seksuelle emner med venner og veninder (Rasmussen, 1999-2002). Også inden for ikke-seksuelle domæner udgør jævnaldrende en altdominerende referensramme (Børnerådet, 2006). Hertil kommer massemedierne, som i stigende grad angives som kilder til viden og inspiration på seksualitetens felt. I en nyere undersøgelse af samtlige 9.-klasser i Viborg kommune angav halvdelen af drengene og en tredjedel af pigerne således tv og internet som væsentlige videnskilder, mens pornografi blev fremhævet af hhv. 30 % og 5 % (Nielsen, 2009).

I 16-års-alderen har ca. halvdelen af danske unge prøvet at have samleje. Af unge med samlejeerfaring angiver under hver tiende, at sexlivet ikke for nuværende har den store betydning, mens to tredjedele betragter sex som en væsentlig del af tilværelsen. Godt halvdelen af seksuelt aktive unge betegner deres aktuelle sexliv som godt eller virkelig godt, mens færre end hver tyvende mener at have et direkte dårligt sexliv (Knudsen, 2007a; Fernandes, 2010).<sup>4</sup>

## Den seksuelle debut

Den seksuelle debutalder er en nøglevariabel i sexologiske befolkningsstudier og anses ofte som en indikator for seksualmoralen i en given population. Imidlertid bør debutbegrebet omfattes med forsigtighed, da det i sagens natur – og som antydnet ovenfor – ikke rummer information om det seksuelle aktivitetsniveau *efter* den første gang. Hertil kommer, at debutbegrebet ofte er definatorisk uklart, idet ”seksuel debut” strengt taget kan dække over en bred vifte af erotiske erfaringer, ligesom det langt fra altid er indlysende, *præcis* hvilken type seksualpraktikker der kvalificerer som en ”samlejedebut”. Endelig er der grund til at udvise metodisk varsomhed, idet forskellige studier udregner debutalderen forskelligt. I retrospektive undersøgelser (hvor så godt som alle er debuteret) angives ofte et gennemsnit, mens man i tværsnitstudier blandt yngre aldersgrupper typisk foretrækker at udregne medianværdier. Sjældnere angives gennemsnittet blandt gruppen af debute-

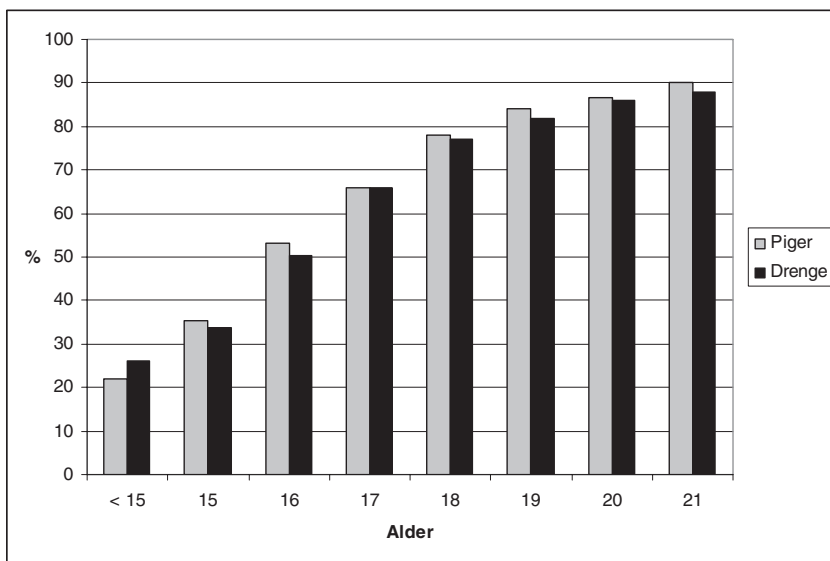
---

3 I en 9.-klasses-undersøgelse angav 24 % af drengene og 41 % af pigerne, at det var svært eller meget svært at tale med sin far. Hhv. 13 % og 20 % sagde noget lignende om deres mor (Helweg-Larsen, 2009).

4 Når det gælder trivsel og sundhed mere generelt, rapporterer 90 % af drengene og 86 % af pigerne i 7. klasse at have et godt eller virkelig godt helbred (Hansson & Vinther-Larsen, 2008). På 9. klassetrin er de tilsvarende tal 86 % og 75 %. Under 3 % angiver, at deres helbred er dårligt eller meget dårligt (Helweg-Larsen, 2009).

rede, idet man så (uhensigtsmæssigt) udelader gruppen af respondenter, som endnu ikke har haft deres samlejedebut.

I Danmark er samlejedebutalderen faldet markant siden midten af 1900-tallet, og i en repræsentativ svensk-dansk undersøgelse så man, at debutalderen for kvinder og mænd født før 1920 var hhv. 21 og 20 år, mens den for respondenter født efter 1960 var 16 år for begge køn (Jæger, 2000).<sup>5</sup> Siden ”Frederiksberg-undersøgelsen” fra 1989 har unges debuttidspunkt imidlertid ligget relativt konstant, hvilket senest blev bekræftet i Sundhedsstyrelsens ”Ung2006”-undersøgelse, hvor den mediane debutalder var ca. 16 år for begge køn (se fig. 1). Denne alder dækker naturligvis over en betragtelig spredning, og mens ca. en tredjedel af 15-årige har haft samleje, har ca. hver tiende 22-årige endnu ikke haft sin samlejedebut. I alle studier siden 1980’erne ses piger at debutere marginalt tidligere end drenge (Knudsen, 2007a).



Figur 1.

Procentuel andel, som har haft samleje, i forskellige aldersgrupper (Knudsen, 2007a).

<sup>5</sup> En nyere litteraturgennemgang har vist, at samlejedebutalderen i Danmark er faldet 3-5 år i løbet af de seneste tre generationer, og at de to køns debutalder har været stort set identisk i de seneste to generationer (Stryhn, 2009).

Hovedmotiverne for det første samleje er lyst og forelskelse, men her til kommer forskellige former for pres fra partner eller vennegruppe. I ”Ung2006” angav knap 78 % lyst og 54 % forelskelse som de væsentligste bevæggrunde for debuten, mens knap hver tiende mente, at også kammeraters større erfaring havde været en drivende faktor. Knap 2 % følte sig presset af kammeratgruppen, men 0,2 % af drengene og 1,5 % af pigerne angav at have debuteret under direkte tvang.<sup>6</sup> Endelig fortæller godt hver tiende, at alkohol/stoffer var en medvirkende årsag til det første samleje (Knudsen, 2007a). En tredjedel af respondenterne i ”Ung99” angav at have været berusede/skæve første gang, de havde sex (Rasmussen, 1999-2002), mens hhv. 9 % og 16 % af en repræsentativ gruppe 16-20-årige drenge og piger havde haft uønsket sex i forbindelse med beruselse (Brink, 2009).

Det lader altså til, at hoveddrivkraften bag de første samlejeerfaringer er nysgerrighed, lyst og forelskelse, og det er yderligere værd at bemærke, at første samleje for ganske mange unge er en velovervejet og nøje iscenesat begivenhed: I en repræsentativ 9.-klasses-undersøgelse fra Statens Institut for Folkesundhed angav 85 % af drengene og 72 % af pigerne, at de følte sig parate, første gang de havde sex (Helweg-Larsen, 2009), og i ”Ung99” fortæller omkring en tredjedel (i ”Ung2006” knap hver femte), at det første samleje skyldtes, at man ”havde talt om det”. En senmoderne forhandlingsstrategi, som er velbeskrevet blandt voksne (Schmidt, 1996).

Foruden alder og køn er også den sociale kontekst en klar determinant for samlejedebut. Betydningen af sociokulturelle omstændigheder afspejles bl.a. ved, at piger med anden etnisk baggrund end dansk debuterer signifikant senere end etnisk danske piger (Knudsen, 2007a; Rasmussen, 1999-2002).<sup>7</sup> Yderligere sammenlignede man i ”Ung99” en gruppe 17-årige i hhv. 1. og 3. gymnasieklasse og så, at sidstnævnte var markant mere seksuelt aktive end førstnævnte. På lignende vis kunne man påvise signifikante forskelle i seksualadfærd blandt jævnaldrende i forskellige typer ungdoms-

---

6 I 9.-klasses-undersøgelsen følte 0,4 % af drengene og 4 % af pigerne sig presset til første samleje. Yderligere fandt hhv. 0,4 % og 4 % det for tidligt, hvorimod kæresten ønskede det (Helweg-Larsen, 2009).

7 Ca. hver tiende af Danmarks 493.148 teenagere er indvandrere eller efterkommere af indvandrere (tal fra [www.statistikbanken.dk](http://www.statistikbanken.dk) pr. 1/4 2010). Omkring en tredjedel af disse stammer fra vestlige lande, mens resten især har rødder i Mellemøsten, Pakistan, Somalia og det tidligere Jugoslavien. Unge med ikke-vestlig baggrund adskiller sig på en række områder fra etnisk danske unge: Pigerne debuterer senere, det generelle vidensniveau er dårligere, og færre har modtaget vejledning hjemme. Desuden ses mere restriktive holdninger til fx homoseksualitet og betalingssex, ligesom der internt i gruppen er signifikante holdningsforskelle mellem de to køn. Sammenlignet med hele ungegruppen har dobbelt så mange drenge med indvandrerbaggrund haft sex med én af samme køn, mens det tilsvarende antal af piger er fem gange mindre end i den samlede gruppe (Knudsen, 2007a; Rasmussen, 1996-2002).

uddannelser (Rasmussen, 1999-2002).<sup>8</sup> Når det gælder seksuel erfaring og aktivitet, synes *den sociale alder* kort sagt mindst lige så betydningsfuld en variabel som den kronologiske. Hertil kommer *den fysiologiske alder*, hvis rolle aldrig er systematisk undersøgt, men som givetvis spiller ind i pigers marginalt tidligere debuttidspunkt.

Netværk og dagligdagsmiljø har ikke overraskende en afsmittende effekt på unges seksuelle liv, og med ungdomskulturens stadige pluralisering må man forvente, at unges oplevelse og iscenesættelse af køn, krop, kærlighed og samliv i stigende grad vil afhænge af, hvilket subkulturelt segment og stiltfællesskab de tilhører – om de er ”hiphopper”, ”skatere”, ”computer-nørder”, ”poptøser”, ”ganstere”, ”playere”, ”goth” eller ”emo”. Unge er ikke længere nogen metervare.

### Mellem idealer og virkelighed: Unge ”pragmatiske traditionalisme”

I årene efter den seksuelle debut er spredningen i adfærd som nævnt ganske stor: For nogle markerer første samleje begyndelsen på en seksuelt højaktiv periode i et fast forhold eller med skiftende partnere, for andre er den seksuelle aktivitet mere sporadisk, og for andre igen går der adskillige år mellem første og andet samleje. I ”Ung2006” så man således, at kun knap 5 % af de seksuelt aktive havde haft sex hver dag inden for de seneste tre måneder, mens 17 % af drengene og 12 % af pigerne slet ikke havde haft sex i samme periode.<sup>9</sup> En fjerdedel havde sex flere gange om måneden, mens godt en tredjedel havde sex flere gange ugentligt. Andelen af unge, som ofte har samleje, stiger med alderen og toppe foreløbigt for kvinder omkring 19 år, hvorefter der sker et gradvist fald. For unge mænd kulminerer samlejefrekvensen nogle år senere, og der ses ikke et lignende fald (Knudsen, 2007a).

I et historisk perspektiv har antallet af seksualpartnere været stigende, og i den tidligere nævnte sammenligning af respondenter født før 1920 og efter 1960 så man, at det totale partnerantal i gennemsnit var én for ældre kvinder og tre for ældre mænd, mens det tilsvarende tal var syv for både kvinder og mænd i den yngre population. Andelen af de adspurgte, som havde haft mere end ti seksualpartnere i deres liv, var hhv. 1 % og 17 % for kvinder og mænd født før 1920, mens den var 42 % for begge køn født efter 1960 (Jæger,

---

8 Hverken ”Ung99” eller ”Ung2006” kunne i øvrigt fastslå sikre sammenhænge mellem sociodemografiske og seksuelle variabler, mens en nyere undersøgelse blandt 18-45-årige kvinder viste, at bopæl i hovedstadsområdet var stærkt associeret med et højt partnerantal. Desuden var kortere skoleuddannelse associeret med tidlig debut (Olesen, 2010).

9 Hos Fernandes (2010) er andelen af 15-20-årige med samlejeerfaring, som ikke har haft sex inden for de seneste tre måneder, godt en tredjedel.



2000). Når det gælder seksuelt erfarne unge, har det store flertal (omtrent tre fjerdedele) haft maksimalt tre seksualpartnere, mens kun ca. hver tiende har haft mere end ti. Også på dette punkt ses der stort set ens forhold for drenge og piger, selvom piger både i ”Ung99” og ”Ung2006” er marginalt mere seksuelt aktive end drenge i de første år efter samlejedebuten. En stor del af de unge har deres seksuelle debut med en kæreste, og som vist ovenfor er det første samleje for ganske mange en på forhånd aftalt og planlagt begivenhed (Knudsen, 2007).

I 9. klasse har næsten 80 % af de unge prøvet at have en kæreste (Helweg-Larsen, 2009), og i en nyere undersøgelse så man, at knap halvdelen af de 15-20-årige aktuelt var i et fast parforhold, mens godt halvdelen var single. Omkring en fjerdedel havde været i deres nuværende forhold i 1-4 år. Andelen, som er eller har været i et fast parforhold, stiger med alderen, og blandt 21-35-årige er ca. to tredjedele aktuelt i et forhold af mindst et års varighed (Fernandes, 2010). Som nævnt gør de fleste deres første seksuelle erfaringer med en kæreste – forelskelse er den dominerende dynamo, og især helt unge betragter det heteroseksuelle kæresteforhold som seksualitetens selvfølgeligste platform (Kirkegaard & Görlich, 2000). Paradoksalt nok har unge dog relativt meget sex uden for eller mellem deres faste forhold, og desforuden angiver 70 % af drengene og 53 % af pigerne i ”Ung2006” – med en karakteristisk kønsgradient – at det er acceptabelt at have sex med én, man ikke elsker (Knudsen, 2007a).

På trods af senmoderne normbrud tyder meget på, at der hersker en relativt stærk troskabsnorm blandt danske unge, og i ”Ung2006” havde det store flertal af respondenter i et parforhold kun sex med deres aktuelle partner. Tendensen styrkes med forholdets varighed, og i forhold af mere end et års længde har ni ud af ti kun haft sex med deres partner inden for det seneste år. Parallelt hermed fandt kun 1,3 % af pigerne og 3,3 % af drengene i ”Ung2006” utroskab acceptabelt, ligesom halvdelen af drenge og knap to tredjedele af piger fandt det helt eller delvist uacceptabelt at have mange skiftende partnere (Knudsen, 2007a). Imidlertid forholder unge sig *i praksis* langt mere pragmatisk til spørgsmålet om troskab og monogami, og direkte adspurgt har 27 % af pigerne og 24 % af drengene *de facto* prøvet at være deres kæreste utro en enkelt eller flere gange. Kravet om troskab er altså principielt og vejledende, mere end det er absolut, og analogt til forældregenerationens ”rene forhold” synes der hos unge at være udbredt forståelse for, at ”denne eneste ene” med tiden kan blive til ”den eneste anden”, ligesom seksuelle sidespring eller mere faste ”bollevenner” med lethed kan indgå i et seksuelt repertoire.

Som hos forældregenerationen er den alment accepterede standard blandt danske teenagere med andre ord serielt monogami med længere eller kortere intervaller (med eller uden løse sexpartnere) mellem de faste forhold. De unges svar på senmodernitetens relativiseringstendenser synes at være en slags *pragmatisk traditionalisme*, og selvom de fleste hylder klassiske samlivs-

kærligheds- og troskabsnormer (og ser principielt skeptisk på utroskab), finder de det samtidig naturligt at forholde sig åbent og reflektivt til deres omverden, herunder dens erotiske oplevelsespotentialer. De unge er nysgerrige og omstillingsparate, men hverken norm- eller grænseløse.

### **”Plastisk seksualitet” for begyndere**

Teenagere forholder sig i sagens natur eksperimenterende til sex, eftersom de er nybegyndere på feltet og må opfinde alting forfra. Det er begrænset, hvad litteraturen kan afsløre om unges konkrete seksualpraktikker, men der er næppe tvivl om, at seksuelle eksperimenter i højere grad end tidligere er blevet en del af unges mulighedshorisont. Den tyske sexolog Gunter Schmidt har beskrevet den senmoderne seksualitetskultur som polariseret mellem ”romantiserings-” og ”brutaliseringstendenser” (Schmidt, 1996), og ligesom unge som beskrevet balancerer mellem traditionelle troskabsidealer og pragmatisk forhandlingsmoral, er det sandsynligt, at de også opererer i et dynamisk spændingsfelt mellem erotiske eksperimenter og forsigtig udforskning af det heteroseksuelle ”standardrepertoire”. Mellem kendt og ukendt terræn.

Af ”Ung2006” fremgår det, at oralsex er en ganske udbredt seksualpraktik, ligesom mere end en fjerdedel af piger og drenge har erfaring med analsex. En tredjedel har haft avanceret sex (fx med sexlegetøj), mens hver tiende dreng og hver tyvende pige har prøvet at have sex med flere på samme tid. Også *holdningerne* til seksuelle eksperimenter er overvejende positive hos begge køn, og det er karakteristisk, at unge i høj grad forholder sig åbent til sexpraktikker, de ikke selv har prøvet – hvad end dette så er udtryk for reel tolerance eller ønsket om på et senere tidspunkt at gøre sig sine egne erfaringer. I tabel 1 ser man eksempelvis, at selvom kun 5 % af pigerne har haft gruppesex, så finder 43 % en sådan aktivitet principielt acceptabel.<sup>10</sup>

---

10 Det skal bemærkes, at deltagerne i ”Ung2006” er blevet spurgt, hvorvidt de finder en række praktikker og præferencer ”okay”. Det er derfor en mulig metodisk fejlkilde, at et antal respondenter fejlagtigt har opfattet spørgsmålet som møntet på deres eget liv og sexliv. I givet fald må positive svar forventes underrepræsenteret.

Tabel 1.

*Holdning til (og faktisk erfaring med) forskellige seksualpraktikker blandt 15-24-årige danskere (Knudsen, 2007a). De angivne tal er afrundede procentsatser.*

	Acceptabelt		Uacceptabelt		Har selv prøvet	
	Piger	Drenge	Piger	Drenge	Piger	Drenge
At være sin kæreste utro	1	3	98	94	27	24
At have sex, hvis man ikke har lyst	10	24	86	69	48	35
At have sex med en, man ikke elsker	53	70	39	24	47	54
At have sex, når man er fuld/skæv	54	72	34	22	59	63
At have sex med en af eget køn	69	37	21	53	8	4
At have oralsex	81	88	12	8	73	73
At have analsex	48	63	42	29	29	28
At have gruppesex	42	65	44	24	5	12
At have avanceret sex (fx med sexlegetøj)	75	79	14	13	35	33
At se porno	67	87	23	8	64	93
At modtage betaling for sex	8	30	87	62	0,5	2

Ifølge Anthony Giddens er nutidens europæere og amerikanere kendetegnet ved deres ”plastiske seksualitet” – den erotiske norm er blevet smidig, og fordums etikette og seksuelle kategoritænkning synes ikke længere i trit med tidens krav om nuancer, foranderlighed og friktionsløs social udfoldelse. Kønsroller og seksuelle normer er genstand for løbende genforhandling, og dét, som førhen var suspekt og forklaringskrævende, indgår med stigende selvfølgelighed som brikker i den enkeltes eksistentielle kollage, vedkommendes fortælling om sig selv. Seksualiteten og kønnet er ikke længere skæbnebestemte konstanter, men derimod fænomenologiske råstoffer, som kan raffineres på et utal af forskellige måder (Giddens, 1992).

Også unge eksperimenterer med seksuelle og kønnede udtryk og kategorier, selvom der savnes videnskabelig dokumentation på området. Som anført forholder mange unge sig åbent og tolerant over for et bredt praktik- og præferencespektrum, og ligesom repertoiret af drenge- og pigeroller som nævnt har undergået en voldsom pluralisering i løbet af de seneste to

generationer, er også tidligere tiders markante kønsskel på seksualadfærdens området så godt som udvisket. I takt med det sociale køns gradvise forsvinden *kan* og *gør* piger og drenge i stigende grad det samme, og som del af en velforankret nordisk ligestillingsdiskurs indgår de – ligesom voksne – i et dynamisk ”kønsspil”, som i vidt omfang har afløst forældre- og bedsteforældregenerationernes mere antagonistiske ”kønsskamp” (Bech, 2004 & 2005). Som fuldblods senmodernister *forhandler* de unge sig frem til meningsfulde roller og positioneringer, og i et samspil med deres nære og fjerne, taktile og virtuelle omgivelser finder de sig gradvist til rette som *nogen* i en verden fuld af forskydelige fællesskaber, normer og kulturelle manuskripter (Kirkegaard & Görlich, 2000).

Dette er dog ikke ensbetydende med, at der ikke fortsat kan findes kønsforskelle i unge danskeres seksuelle viden, holdning og erfaring, og på karakteristiske punkter (fx promiskuitet, pornografi og prostitutionslignende forhold) er de normative og adfærdsmæssige forskelligheder slående (se tabel 1). Der lader således fortsat til at eksistere kønsrelaterede roller, reaktionsmønstre og positioner,<sup>11</sup> men kønnet er ikke desto mindre en langt mere uforudsigelig variabel end tidligere, og hvor piger og drenge på visse områder bekræfter klassiske kønsstereotyper, afliver de dem på andre. Desuden ses der en tendens til, at holdninger er langt mere kønsspecifikke end faktisk adfærd.

Særlige forhold gør sig gældende, når det handler om sex mellem personer af samme køn. I kølvandet på den stadige dekonstruktion af den moderne epokes seksuelle kategorier kunne man forvente, at et voksende antal unge gjorde sig ”homoseksuelle” erfaringer, men dette lader interessant nok *ikke* til at være tilfældet, skønt den foreliggende empiri er karrig. I ”Ung99” angav 6 % af pigerne og 5 % af drengene at have haft sex med en person af samme køn, mens de tilsvarende tal i ”Ung2006” var hhv. 8 % og 4 %.<sup>12</sup> De forholdsvist beskedne tal kan naturligvis skyldes, at muligheden for sex med personer af det andet køn er større end nogensinde, men de kan også ses som udtryk for en slags ”frisindsparadoks”: I takt med, at samkønslig adfærd er blevet mere tilladt, er det også blevet ”farligere”, fordi omgivelsernes tolerance kan medføre hurtigere og uønsket kategorisering. Denne tese er bl.a. fremsat af Schmidt *et al.* på baggrund af en sammenligning af tyske gymnasieelever anno 1970 og 1990. Heri kunne man iagttagende et fald i de mandlige respondenteres selvrapporterede seksuelle erfaringer med kønsfæller fra 18 % til 2 %. For unge kvinders vedkommende var andelen uændret 6 % (Schmidt, 1994).

---

11 Specielt om kønsperspektivet i unges trivsel og sundhedsadfærd, se Helweg-Larsen (2003).

12 I 9.-klasses-undersøgelsen angav ca. 1 % af både piger og drenge, at de havde eller havde haft en kæreste af samme køn som dem selv (Helweg-Larsen, 2009).

Hertil kommer, at homofobi i samfund og ungdomskultur næppe kan udelukkes at være en medvirkende årsag til det beskedne antal unge, som rapporterer at have seksuel erfaring med en person af samme køn. En nylig kortlægning af homo-, bi- og transsekuelles levevilkår viste således, at der i denne gruppe var en overrepræsentation af dårlig psykosocial trivsel samt trusler og vold (Gransell & Hansen, 2009), og ”Ung2006” godtgjorde overraskende, at 53 % af drenge og 21 % af piger fandt sex mellem enskønnede uacceptabelt.<sup>13</sup> Kvalitativ forskning har yderligere peget på, at teenagedrenge i deres møde med erotiserede kønsfæller i (hetero)pornografi må udvikle særlige tolknings- og håndteringsstrategier, som ungdomsforskeren Niels Ulrik Sørensen rammende har givet betegnelsen ”krumspring for heteroseksualiteten” (Sørensen, 2008). Unges forhold til homoseksualitet lader til at være flertydigt og ambivalent, og det er værd at notere sig, at et principielt flydende præferenceregister ikke nødvendigvis fører til seksuelt anarki, men snarere afføder nye imperativer og normative matricer. Der er dog tale om et felt, som i høj grad savner videnskabelig belysning.

Vores viden om *kvaliteten* af unges sexliv er yderst begrænset, idet seksuel trivsel og sexologiske parametre stort set kun er undersøgt i ældre aldersgrupper. I ”Ung99” sås der dog for piger en klar sammenhæng mellem seksuel erfaring og orgasme, og hvor ca. en tredjedel oplevede at få orgasme i debutåret, havde dobbelt så mange opnået orgasme fem år efter deres debut. Der sås desuden en klar sammenhæng mellem onanierfaring og evnen til orgasme (Rasmussen, 1999-2002).

### Ungdomsliv i Pornotopia

Pornografisk materiale har fået en hidtil uset udbredelse og tilgængelighed i de senmoderne vestlige samfund, og det er veldokumenteret, at unge udgør en central målgruppe for hårde såvel som bløde produkter. En nyere undersøgelse blandt nordiske teenagere viser, at de fleste unge møder pornografiske motiver i en ganske tidlig alder, og hhv. 99 % og 86 % af adspurgte drenge og piger havde set pornografi mindst én gang (NIKK, 2006). Tilsvarende tal findes i ”Ung2006” (Knudsen, 2007a), og i 9.-klassens-undersøgelsen angav 77 % af drengene og 15 % af pigerne at have set pornografiske film eller blade. Hen ved to ud af tre drenge så porno en gang om ugen eller oftere, mens noget lignende gjaldt for blot 15 % af pigerne (Helweg-Larsen, 2009). Internettet udgør langt den væsentligste kilde til (tilfældige eller tilsigtede) møder med pornografi, og selvom nordiske unge har kendskab til en lang række pornografiske genrer, foretrækker det store flertal heteroseksuel mainstream-pornografi.

---

13 Se dog note 10.

Foruden traditionel genrepornografi konfronteres teenagere i stigende grad med en pornografisk inspirerede ikonografi i medierne og i det offentlige rum, og kvasipornografiske billeder anvendes hyppigt i fx musikvideoer og reklamer henvendt til unge. Udbredelsen af traditionel pornografi og dens mediemæssige parafraser er jævnligt til diskussion blandt fagfolk og lægmænd, og i de senere år har skiftende debattører udtrykt bekymring for en mulig skadelig påvirkning af unges psykosociale sundhed. Det anføres eksempelvis, at unges identitetsdannelse og interaktion kan påvirkes negativt af by- og medierummets stigende erotisering, og at massemediernes fremstilling af krop, køn og seksualitet kan skabe (eller vedligeholde) indsnævrede kønsstereotyper og urealistiske kropsidealer blandt unge (Wøldike, 2009; Knudsen, 2007b; Krog-Meyer, 2002).

Imidlertid er unges håndtering af seksualiseret materiale kun ufuldstændigt belyst, og den foreliggende empiri når frem til modsatrettede konklusioner: senest har britiske Papadopoulos (2010) i en rapport til det engelske Indenrigsministerium antydte en kausalsammenhæng mellem pornografi, seksuelle overgreb og vold mod kvinder, mens Weinberg & Williams (2010) i en undersøgelse blandt amerikanske collegestuderende fandt, at pornografibrug på konstruktiv vis syntes at udvide respondenternes seksuelle horisont. I en hjemlig kontekst fandt Hald & Malamuth (2008) overvejende positive selvrapporterede effekter af pornografibrug i en population af 18-30-årige heteroseksuelle danskere.

Ifølge den internordiske forskningsrapport besidder flertallet af teenagere et sofistikeret ”dobbeltblik”, som gør dem i stand til at skelne mellem pornografiens fantasmatisk univers og den sociale virkelighed, de selv er levende aktører i (NIKK, 2006). Den stigende tilstedeværelse af seksualiserede billeder i unges verden har betydet et voksende skisma mellem *primærf erfaringer* (det, man selv har følt eller prøvet) og *sekundærf erfaringer* (det, man har set, hørt eller læst), men den brede ungegruppe synes fint i stand til at ”filtrere” de påtrængende indtryk og ”remikse” populærkulturelle tegn, til meningsfulde sociale figurer (Kroløkke, 2005). Man ser således unge kommentere, parafrasere og ironisere over pornografiens klicheer, og selvom den deraf følgende ”pornoficering” af krop, påklædning, sprog og samværsformer kan skabe panik i forældregenerationen (Wøldike, 2009), er de færreste unge i tvivl om, hvor skellet mellem fantasi og virkelighed går – hvor medielandskabet hører op, og deres eget, autentiske livsprojekt begynder. Unge tager *ikke* populærkulturens billeder og idealer ukritisk til sig, og de overtager langt fra dens normer og idealer som beset. For de fleste teenagere er der således et markant spring mellem overflade og indhold – og som voksen skal man huske, at man som ung godt kan lege med en pornoestetik, uden at pornoetikken nødvendigvis følger med (Aaen, 2002; Graugaard 2004; Knudsen, 2007b, Illeris, 2009).

Hvis man beder unge fra de nordiske lande bedømme pornografiske fremstillinger fra deres dagligdag, vil de normalt demonstrere en afslappet

indstilling og en høj grad af accept. I ”Ung2006” fandt 87 % af drengene og 67 % af pigerne det således acceptabelt af se pornografi (Knudsen, 2007a), og i den nordiske undersøgelse syntes knap tre fjerdedele af respondenterne, at pornografi gav et godt og mangfoldigt billede af sex, mens næsten halvdelen mente, at porno kunne forbedre brugernes sexliv. Selvom omstændighederne omkring anvendelsen af pornografi var situationelle (og i en vis udstrækning kønsspecifikke), så det ud til, at drenge såvel som piger oplevede lyst ved pornografisk materiale, og halvdelen af de nordiske respondenter fandt porno seksuelt ophidsende, mens en tilsvarende andel følte sig inspireret til at eksperimentere seksuelt. Kun 5 % støttede et forbud mod pornografi, mens to tredjedele var tilhængere af visse, ikke nærmere definerede begrænsninger af pornografiens udbredelse. Den gennemsnitlige nordiske teenager lægger tilsyneladende vægt på *det frie valg*, uanset om vedkommende personligt forbruger pornografi eller ej (NIKK, 2006).

Ifølge nordiske unge er pornografi altså en naturlig og til en vis grad værdsat del af medielandskabet, og den positive holdning er mest udtalt blandt drenge, mens piger synes at være betydeligt mere reserverede i holdningen til (og forbruget af) pornografi. En sådan kønsspecificitet er som vist velkendt fra forskningslitteraturen, og en nyere undersøgelse blandt repræsentative 18-30-årige danskere viste, at mens 92 % af mændene havde set pornografi inden for de seneste seks måneder, gjaldt noget tilsvarende for 60 % af kvinderne. Andelen af respondenter, der brugte pornografi mindst tre gange om ugen, var 39 % for mænd og blot 7 % for kvinder (Hald 2007). I den landsdækkende 9.-klasses-undersøgelse angav 29 % af drengene mod blot 2 % af pigerne at se porno hver dag (Helweg-Larsen, 2009). Baggrunden for sådanne kønsforskelle er kun sparsomt undersøgt, men udgør en indlysende teoretisk og pædagogisk udfordring.

I den nordiske undersøgelse så ca. en tredjedel af respondenterne porno mindst et par gange om ugen (NIKK, 2006), og i 9. klasses-undersøgelsen så en lignende andel af drengene som nævnt porno hver dag (Helweg-Larsen, 2009). Der er således en ganske stor gruppe af drenge, som i kortere eller længere perioder ser meget pornografi, men skønt der mangler videnskabelig evidens på området, kan kun et fåtal af disse ”storforbrugere” antages at bruge porno tvangsmæssigt, destruktivt eller på måder, som i øvrigt er skadelig for dem selv eller andre. En mindre gruppe teenagere er givetvis ude af stand til at opretholde samme mediekritiske dobbeltoptik som flertallet af deres jævnaldrende – men ved pornorelateret ”risikoadfærd” bør man altid mistænke en mere gennemgribende trivselsproblematik, og ingen forskning har til dato kunnet fastslå en monokausal sammenhæng mellem psykosocial dysfunktion og overdrevet pornoforbrug hos teenagere. Forbindelsen må forventes at være langt mere kompleks (Nielsen, 2010).

Holdningen til pornografi blandt nordiske unge er altovervejende positiv, men det er interessant, at 80 % hævder, at de *aldrig* taler med deres forældre om pornografi-relaterede emner og endnu mere tankevækkende, at et

flertal rent faktisk efterlyser sparring med voksne (NIKK, 2006). Det synes derfor kun rimeligt at imødekomme teenagerens ønske om dialog, og som led i folkeskolernes seksualundervisning er pornografisk materiale et ideelt afsæt for diskussioner om fremherskende tendenser i tidens seksualitetskultur. Pornografi udgør et enestående undervisningsmateriale, som muliggør nysgerrig-kritisk italesættelse af emner som seksualitet, køn, krop, intimitet, kærlighed, socialitet, magt og samfundsnormer. Og diskussioner af pornografi kan tilmed skabe en læringssituation, der placerer den unge i rollen som ”ekspert”, samtidig med at der tages hånd om hans/hendes undren, usikkerhed og tvivl (Graugaard & Røien, 2007).

### Risikoadfærd blandt danske unge

Hvor der er sex, er der risikoadfærd, og unge er naturligvis ingen undtagelse.

De væsentligste trusler mod teenageres seksuelle sundhed er seks sygdomme og uønsket graviditet, og ifølge ”Ung2006” finder et gedigent flertal af de unge (71 % af drengene mod 92 % af pigerne) det da også uacceptabelt at undlade beskyttelse, når man dyrker sex (Knudsen, 2007a). Der synes med andre ord at herske en ganske stærk ”sikker sex”-norm blandt danske unge, og i en nyere internordisk undersøgelse mente 86 % af de danske respondenter, at prævention var et fælles ansvar (Fernandes, 2010). Men ligesom hos voksne kan det være vanskeligt for unge at omsætte intentioner og faktisk viden til praksis, og ca. en fjerdedel debuterer seksuelt uden brug af prævention overhovedet (Rasmussen, 1999-2002). Hertil kommer, at knap halvdelen af 20-24-årige mænd og ca. en tredjedel af jævnaldrende kvinder ikke konsekvent benytter prævention, når de dyrker sex med en ny partner, og risikoadfærden bliver hyppigere med stigende alder og for unge med mange, skiftende sexpartnere. De almindeligste begrundelser for at undlade brug af prævention er glemsomhed, fuldskab og liderlighed, men mange nævner desuden, at kondomer er besværlige og ødelæggende for impulsivitet og romantik. Desuden kan ”chancetagning” være resultatet af en mere kølig *cost-benefit*-kalkule, hvori frihed og spontanitet afvejes mod rationalitet og kontrol (Knudsen, 2007a; Heinskou, 2007).

Den lemfældige præventionsbrug afspejler sig desværre i både seks sygdoms- og abortstatistikkerne: I ”Ung2006” angiver knap 8 % af drengene og godt 12 % af pigerne at have haft klamydia mindst én gang, og ud af i alt 29.116 påviste tilfælde i 2008 sås godt en tredjedel (10.635) i aldersgruppen 15-19 år. Den højeste forekomst fandtes hos 19-årige kvinder og 21-årige mænd. Det skønnes, at mindst lige så mange unge er smittet uden at viden det (Hoffmann, 2009). Også seks sygdomme som kønsvorter (kondylomer) og herpes er forholdsvist hyppige i ungegruppen, hvorimod hiv-smitte stort set ikke ses. I perioden 1990-2008 udgjorde antallet af nydiagnosticerede



hiv-smittede i aldersgruppen 15-19-årige således blot 1 % af det samlede antal, svarende til i alt 49 personer (Christiansen & Cowan, 2009).

Hvad angår uønskede graviditeter, viser abortstatistikken en langsom stigning i antallet af teenageaborter efter 2002. Abortkvotienten<sup>14</sup> er således steget fra 13,8 i 2002 til 16,3 i 2006, hvilket skal ses i forhold til en generel kvotient på 12,2 i 2006. I 2006 blev der foretaget 2.518 provokerede aborter på 15-19-årige ud af et samlet aborttal på 15.053 (17 %). Den højeste abortkvotient (21,8) sås blandt 20-24-årige kvinder ([www.abortnet.dk](http://www.abortnet.dk)). Konsekvenserne af en abort i teenageårene er kun delvist kortlagt, men i et kombineret kvanti- og kvalitativ studie fra Socialforskningsinstituttet sås ingen sikker overrisiko for psykiske senfølger (Christiansen, 2003). Holdningen til provokeret abort blandt teenagere er generelt set positiv, men det er dog bemærkelsesværdigt, at næsten hver tiende finder abort helt uacceptabelt – og at piger er en anelse mere restriktive end drenge (Knudsen, 2007a).

Brugen af nødprævention ("fortrydelsespiller") er især udbredt blandt kvinder i 20'erne, og motiverne for anvendelsen af denne præventionstype er overvejende kondomsvigt. Kun omkring 1 % af nødpræventionsbrugere anvender nødprævention som erstatning for egentlig prævention (Gudnason, 2007). Antallet af gennemførte teenagegraviditeter var i 2009 924, og mere end halvdelen af mødrene var 19 år gamle, mens blot to var under den seksuelle lavalder ([www.statistikbanken.dk](http://www.statistikbanken.dk)).

En særlig risikogruppe, når det gælder seksuelt overførbare infektioner (i særdeleshed hiv), er mænd, der har sex med mænd. Ifølge gentagne sexlivsundersøgelser fra STOP AIDS og Statens Serum Institut har denne gruppe således ganske meget risikosex, og i den seneste opgørelse fra 2009 havde godt en tredjedel haft "usikker sex" inden for de seneste 12 måneder. Kun 7 % af undersøgelsens respondenter var dog i aldersgruppen 15-20 år, og generelt fandtes den største risikoadfærd blandt 30-50-årige (Haff & Cowan, 2009).

## Prostitution og prostitutionslignende adfærd

Hvad angår prostitution og prostitutionslignende adfærd blandt unge, har Straffelovens § 223a siden 1999 forbudt køb af seksuelle ydelser af personer under 18 år. Strafferammen er op til to års fængsel, og en midaldrende mand blev i november 2002 idømt dagbøder efter betalingssex med en 17-årig kvinde (Lautrup, 2002; Grassov, 2004). Empirien på området er sparsom, men eksisterende data tyder på, at prostitutionsadfærd blandt yngre end

---

14 Abortkvotienten er udtryk for antallet af provokerede aborter pr. 1.000 kvinder i aldersgruppen 15-49 år.

18-årige er sjældent forekommende og kun vedrører et par procent af en teenageårgang: I en undersøgelse af 9. klasses elever i Vejle Amt angav 38 ud af 2.400 unge (1,6 %) således at have haft sex mod betaling, mens 0,8 % angav at sælge seksuelle ydelser regelmæssigt (Pedersen & Grunwald, 2005). Sammenlignelige tal findes i de landsdækkende 9.-klasses-undersøgelser, hvor i alt 0,9 % af respondenterne i 2002 havde erfaring med prostitutionslignende adfærd (Helweg-Larsen, 2002). I ”Ung2006” havde 1,4 % af de adspurgte erfaring med samleje mod betaling (Knudsen, 2007a). Det er karakteristisk, at der i alle tre undersøgelser – præcis som i beslægtede skandinaviske studier – ses en markant overvægt af drenge, når det drejer sig om forskellige former for transaktionel sex.

Ifølge Lautrup (2002) er det sandsynligt, at teenagere med prostitutionslignende erfaringer kan deles i to grupper: Dels en gruppe af socialt marginaliserede, ofte stofmisbrugende unge, som af økonomiske grunde og på ubestemt tid ernærer sig ved prostitution, dels en (større) gruppe af mere velfungerende og ressourcestærke unge, som en enkelt eller få gange indgår i seksuelle relationer til gengæld for modydelser, gaver eller mindre, kontante beløb.<sup>15</sup> Sidstnævnte adfærd omtales ofte som ”skyggeprostitution” og synes altså – til trods for tilbagevendende medieomtale – at være et relativt sjældent fænomen (Søndergaard, 2004).

Den danske befolknings holdning til prostitution er generelt præget af betydelig pragmatisme, men i en rundspørge blandt 16-75-årige fandt 96 %, at samfundet har et særligt ansvar for at begrænse ungdomsprostitution. I samme undersøgelse mente kun hver tiende (i kontrast til gældende lovgivning), at 15-18-årige principielt er gamle nok til selv at bestemme, om de vil sælge seksuelle ydelser (Lautrup, 2002). Blandt de unge selv synes holdningerne til betalingssex mere polariserede. Selvom kun godt én procent af respondenterne i ”Ung2006” som nævnt har personlig erfaring med salg af seksuelle ydelser, så finder 30 % af drengene og 8 % af pigerne det principielt acceptabelt at tage imod betaling for sex, mens 62 % af drengene og 87 % af pigerne finder det helt eller delvist uacceptabelt (se tabel 1.). Det lader med andre ord til, at den generelle holdning til betalingssex blandt danske teenagere – med karakteristisk kønsspecificitet – er relativt negativ, men at ganske mange drenge indtager en pragmatisk attitude, hvor beslutninger om seksuelle transaktioner til syvende og sidst overlades til den enkelte.

---

15 Om motiver, erfaringer og livskvalitet blandt mandlige prostituerede, se Lautrup & Heindorf (2003).

## Seksuelle grænseoverskridelser og overgreb

Når det drejer sig om unges erfaringer med seksuelle grænseoverskridelser og overgreb, er området især kortlagt gennem Statens Institut for Folkesundheds gentagne 9.-klasses-undersøgelser. I 2008-undersøgelsen deltog knap 4.000 elever, og heraf havde 5 % af drengene og 22 % af pigerne haft uønskede erfaringer med jævnaldrende og/eller seksuel kontakt med en mindst fem år ældre person, mens de stadig var under den seksuelle lavalder. En mindre andel af disse – i alt 1 % af drengene og 9 % af pigerne – vurderede selv, at oplevelsen havde karakter af et overgreb.<sup>16</sup>

Omkring hver tyvende dreng (5 %) og hver femte pige (18 %) rapporterede om uønskede seksuelle erfaringer med jævnaldrende (hyppigst i form af seksualiserende berøringer og blottelser), mens ca. 1 % af drengene og ca. 3 % af pigerne havde oplevet (forsøgt på) oralsex eller samleje/analsex fra en person, som var højst fem år ældre end dem selv. De uønskede oplevelser hidrørte i langt de fleste tilfælde fra en kammerat eller en nuværende/tidligere kæreste (se nedenfor), og kun mellem en fjerdedel og halvdelen af episoderne blev af den unge selv rubriceret som et seksuelt overgreb. Piger kategoriserede markant oftere end drenge en uønsket seksuel oplevelse som et overgreb.

2 % af drengene og knap 8 % af pigerne angav at have haft seksuel kontakt med en voksen (dvs. en mindst fem år ældre person), inden de var fyldt 15 år, men samlet set vurderede under 1 % af drengene og ca. 2 % af pigerne selv, at der var tale om et overgreb. I over halvdelen af tilfældene var der tale om ikke-fysisk kontakt og berøringer uden på tøjet. I langt de fleste tilfælde var den voksne af det modsatte køn – i ca. 40 % af tilfældene var der tale om en kæreste, mens det for ca. 40 % af drengene og knap 20 % af pigerne var et familiemedlem. Knap hver tredje dreng og hver tiende pige fortalte, at de selv havde taget initiativ til kontakten (Helweg-Larsen, 2009).

En særlig del af de uønskede seksuelle erfaringer knytter sig til internet og kontakter indgået i det virtuelle rum. Som tidligere omtalt færdes ca. 80 % af 14-16-årige dagligt på nettet, mens 86 % har oprettet mindst én profil på *websites* som Facebook og Arto (Clausen, 2009). Ifølge 9. klassesundersøgelsen havde 46 % og 41 % af hhv. drenge og piger erfaring med at møde en virtuel kontakt i virkeligheden, og af disse angav 7 % af drengene og knap 5 % af pigerne, at de var blevet forsøgt overtalt til en seksuel aktivitet. Omkring eller under 1 % var blevet presset, tvunget eller betalt for at gøre noget seksuelt (Helweg-Larsen, 2009).

---

16 I befolkningsundersøgelsen "Sundhed og sygelighed i Danmark" angav 1,6 % af mændene og 8,1 % af kvinderne, at de som børn havde været tvunget eller forsøgt tvunget til seksuel aktivitet. Blandt de 16-24-årige angav 0,2 % af mændene og 4,1 % af kvinderne at have haft overgrebsoplevelser som voksne (Kjøller & Rasmussen, 2002).

Et mindretal af eleverne (knap 2 % af drengene og 6 % af pigerne) blev af undersøgerne kategoriseret som ”særligt udsatte”, idet de *både* havde været udsat for seksuelle overgreb og fysisk vold. Hos denne sårbare gruppe sås en overhyppighed af dårlig familieøkonomi, ringe forældrefortrolighed, asocial adfærd og generelt uhensigtsmæssige sundhedsvaner. Der syntes således at være tale om et konglomerat af psykosociale vilkår og belastninger, og de traumatiske seksuelle erfaringer var i mange tilfælde en indikator for mangelfulde sociale kompetencer og omsorgssvigt af mere vidtrækkende karakter (Helweg-Larsen, 2009; Nielsen, 2010).

En stor del af unges erfaringer med seksuelle grænseoverskridelser og seksualiseret vold udgår som vist fra jævnaldrende, og forholdet til kærestere og ekskærestere kan ikke overraskende rumme kimen til sammenstød og konflikter – fra verbale overfusninger til fuldbyrdet voldtægt (i angelsaksisk litteratur kaldet ”date rape” eller ”acquaintance rape”). I en nyere undersøgelse blandt 16-24-årige fandt man således, at hver tyvende dreng og godt hver tiende pige angav at have været udsat for fysisk, psykisk og/eller seksuel vold fra en tidligere eller nuværende kæreste inden for det seneste år. Der var oftest tale om mildere former for kærestevold (verbale trusler, mobning og seksuel chikane), mens under én procent rapporterede om decideret voldtægt (Schütt, 2008).

Unge, som krænker andre seksuelt, er især undersøgt af Janus Centret i København. Centret har siden 2003 tilbudt udredning og behandling af mindreårige med seksuel overgrebsadfærd, og opgørelser fra centret viser, at hovedparten af henviste børn og unge (hvoraf 90 % er drenge) udviser adfærdsforstyrrelser, indlæringsvanskeligheder, manglende sociale kompetencer og tegn på dårlig trivsel. Desuden ses øget forekomst af anden, ikke-seksuel kriminalitet. Ofrene for de seksuelle krænkelser er især skolekammerater og søskende (Strange, 2002 & 2008).

### **Dialogbaseret seksualundervisning: Den unge som ekspert**

I en 8.-klasses-undersøgelse foretaget af Børnerådet blev eleverne spurgt, hvad de syntes var vigtigst at lære i skolen foruden at læse, skrive og regne. 78 % af drengene og 85 % af pigerne svarede ”seksualitet”, som dermed udmanøvrerede emner som ”sundhed”, ”samfund” og ”religion” (Børnerådet, 2005).

Seksualundervisning har været obligatorisk i den danske folkeskole siden 1970, og i løbet af de forløbne fire årtier har indsatsen udviklet sig i henhold til skiftende politiske, sociokulturelle og pædagogiske strømninger. Siden 1993 har faget officielt været benævnt ”Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab”, og det har i dag status som et fast (om end timeløst) studieelement i 0.-9. klasse. De faglige standarder fastlægges af Undervisningsministeriet i de såkaldte Fælles Mål, og undervisningens overordnede

sigte er at ”bidrage til, at eleverne udvikler forudsætninger for, at de i fællesskab med andre og hver for sig kan tage kritisk stilling og handle for at fremme egen og andres sundhed”, ligesom den skal ”knyttes til elevernes egne oplevelser, erfaringer og begreber for at medvirke til udvikling af engagement, selvtillid og livsglæde” (Undervisningsministeriet, 2009). Dette betyder, at seksualundervisningen skal støtte den enkelte skoleelevs personlige udvikling og i videst mulige omfang øge vedkommendes handlekompeterencer med henblik på en sund og positiv (seksuel) livsstil.

Til trods for det høje ministerielle ambitionsniveau er indsatsen i landets skoler præget af store regionale kvalitetsforskelle, og hvor seksualundervisningen på nogle skoler er et velintegreret studieelement med løbende materiale- og metodeudvikling, er den på andre reduceret til sporadisk formidling af fysiologiske fakta. I Sex & Samfunds kortlægning af området angav en femtedel af lærerne, at de kun brugte to timer på seksualundervisning i hele det niårige skoleforløb, og kun én ud af ti betegnede det aktuelle niveau for seksualundervisning som tilfredsstillende. Et stort flertal efterspurgte præ- og postgraduat uddannelse samt tidssvarende didaktiske redskaber (Sex & Samfund, 2005).<sup>17</sup>

I modsætning til det tidlige 1900-tals ”seksualbelæring” er målene for vore dages seksualundervisning – som antydnet i ministeriets faghæfte – selvforvaltende børn og unge, som er i stand til at foretage kritiske vurderinger og besidder livsmod og handlekompeterencer til at skabe sig et rigt, ansvarligt og sikkert seksuelt liv. Unge skal lære at navigere i en kompleks senmoderne virkelighed fuld af valg og dilemmaer, og dette er ikke gjort med viden alene, men kræver tillige normativ dømmekraft og social musikalitet (Heinskou, 2007). Hovedhjørnestenen i moderne seksualundervisning er derfor *den anerkendende dialog*, og succeskriteriet er ikke blot teknisk-faktuelle kundskaber, men i mindst lige så høj grad refleksivitet, ”empowerment” og social forhandlingsduelighed. De unge skal være eksperter på deres eget (sex)liv, og seksualundervisningen skal skabe et trygt og lydhørt rum om deres tvivl, nysgerrighed og undren (Graugaard & Røien, 2007).

Seksuel sundhed kan ikke blot forstås som frihed for sygdom, belastninger og traumer, men handler mere ambitiøst om at opbygge resiliens og ressourcer til at mestre tilværelsens ambivalens, kriser, modgang og risici. Et sådant åbent og positivt sundhedsbegreb er bl.a. formuleret af den israelsk-amerikanske sociolog Aaron Antonovsky (1923-94), som konsekvent nedtonede vigtigheden af objektiv, biomedicinsk sundhed til fordel for det enkelte individs oplevelse af meningsfuldhed og eksistentiel sam-

---

17 Ansporet af undersøgelsen udviklede Sex & Samfund efterfølgende en strategi for skolernes seksualundervisning, ligesom man lancerede hjemmesiden [www.bedresexualundervisning.dk](http://www.bedresexualundervisning.dk) til inspiration for undervisere i og uden for folkeskolen.

menhængskraft (Antonovsky, 2004). Perspektivet forekommer frugtbart i relation til seksuel forebyggelse og sundhedsfremme blandt teenagere, og seksualundervisningen i og uden for skolerne bør optimalt set kunne favne så forskelligartede aspekter som 1) viden og færdigheder, 2) holdninger og normer, 3) styrke, selvstændighed og handlekompetence samt 4) konkrete ”færdselsregler” for seksuelle spil og relationer.

Som tidligere omtalt har stort set samtlige danske unge modtaget seksuelle informationer i skolen, mens forældrene er relativt fraværende, når det gælder dialog om seksuelt relaterede spørgsmål. Som nævnt er kammeratgruppen også på seksualitetens område den vigtigste autoritet og meningsdanner, og det er som vist også jævnaldrende, der mere end nogen over indflydelse på den konkrete seksuelle adfærd. Men som bl.a. Børnerådets undersøgelse viser, udelukker prægning fra vennegruppen ikke kvalificerede tiltag fra skole og hjem, og unge efterlyser generelt troværdige og respektfulde invitationer fra voksne (Graugaard, 2008).

## Konklusion og perspektiver

Danske teenagere kan betragtes som en slags senmoderne entreprenører, og den brede ungegruppe er på imponerende vis i stand til at manøvrere i det tidlige 21. århundreders billedmættede informations-, videns- og drømmesamfund. Flertallet af danske unge er således undervejs med meningsfulde og perspektivrige seksuelle dannelses- og socialiseringsprojekter, og de fleste balancerer med stor sikkerhed mellem frisind og konservatisme, konvention og eksperiment, individualitet og fællesskab, selvstændighed og konformitet, blufærdighed og eksponering, personlige kropsudtryk og maskulturens anmassende prototyper. Mellem idealer og levnet liv.

Når det er sagt, ses der ganske meget risikoadfærd blandt danske unge, og en mindre gruppe af socialt ressourcefattige teenagere synes at have vanskeligt ved at håndtere det senmoderne samfunds mangetydighed og honorere dets krav om refleksivitet, foranderlighed og afkodning af komplekse sociale landskaber. Der efterlyses derfor systematiske forsknings tiltag på området, ligesom seksuel forebyggelse og sundhedsfremme blandt unge til stadighed må udvikles og raffineres.

## LITTERATUR

- ANTONOVSKY, A. (2004). *Helbredets mysterium. At tåle stress og forblive rask*. København: Hans Reitzels Forlag.
- BAUMAN, Z. (1997). *Postmodernity and its discontents*. Cambridge: Polity Press.
- BECH, H. (2005). *Kvinder og mænd*. København: Hans Reitzels Forlag.
- BECH, H. (2004). The gender game. *Sociologisk Årbok* 17, 47-97.

- BECH, H. (1998). CITYSEX: Representing lust in the public. *Theory, Culture & Society*, 15, 215-41.
- BRINK, A-L (red.). (2009). *Unge livsstil og dagligdag 2008*. MULD-rapport nr. 7. København: Kræftens Bekæmpelse & Sundhedsstyrelsen.
- BØRNERÅDET. (2006). *Rigtigt og forkert. En publikation om unges holdninger*. København: Børnerådet.
- BØRNERÅDET. (2005). *8. klasses mening om læring og det faglige niveau*. København: Børnerådet.
- CHRISTIANSEN, A.H., COWAN, S. (2009). Hiv og aids 2008. *Epi-Nyt*, uge 48.
- CHRISTIANSEN, C.C., SCHMIDT, G., CHRISTOFFERSEN, M.N. (2003). *Provokeret abort. Undersøgelse af baggrund og virkninger*. København: Socialforskningsinstituttet.
- CLAUSEN, R. (2009). *Digitalt børne- og ungdomsliv anno 2009*. København: Medierådet for Børn og Unge.
- DROTNER, K. (2001). *Medier for fremtiden: Børn, unge og det nye medielandskab*. København: Høst & Søn's Forlag.
- DROTNER, K., SØRENSEN A.S. (red.). (1996). *Øjenåbnere: Unge, medier, modernitet*. København: Dansk lærerforening.
- FERNANDES, T. (2010). *Kådiskollen 2010*. Stockholm, YouGov & RFSU.
- GIDDENS, A. (1992). *Intimitetens forandring. Seksualitet, kærlighed og erotik i det moderne samfund*. København: Hans Reitzels Forlag.
- GRANSELL, L., HANSEN, H. *Lige og ulige? Homoseksuelle, biseksuelle og transkønnedes levevilkår*. (2009). København: CASA.
- GRASSOV, M., HEINDORF, J., LAUTRUP, C. ET AL. (2004). *Redegørelse om prostitution i Danmark*. København: Videns- og formidlingscenter for Socialt Udsatte.
- GRAUGAARD, C. (2008). *På udkik efter signifikante voksne*. I: HERTZ, S. (2008). *Børne- og ungdomspsykiatri. Nye perspektiver og uanede muligheder*. København: Akademisk Forlag: 321-6.
- GRAUGAARD, C., ROIEN, L.A. (2007). *Didactic perspectives on pornography*. I: KNUDSEN, S.V., LÖFGREN-MÅRTENSON, L., MÅNSSON, S-A. (RED.). (2007): 311-27.
- GRAUGAARD, C. (2004). Generation P. *EKKO*, 24, september, 48-51.
- GRAUGAARD, C. (2002a). Mellem porno og puritanisme. *Ungdomsforskning*, 2, 8-12.
- GRAUGAARD, C. (2002b). *Forandringernes land – om køn og seksualitet i en senmoderne tid*. I: AAEN, C. (2002): 11-19.
- GRAUGAARD, C. (2002c). *Pornokøbing t/r*. I: KROG-MEYER, M. (2002): 14-25.
- GUDNASON K. (2007). *Kvindens brug af nødprævention*. København: Sundhedsstyrelsen.
- HAFF, J., COWAN, S. (2009). *Sexlivundersøgelsen 2009*. København: STOP AIDS & Statens Serum Institut.
- HALD, G.M., MALAMUTH, N.M. (2008). Self-perceived effects of pornography consumption. *Archives of Sexual Behavior*, 37, 614-25.
- HALD G.M. (2007). *Pornography consumption – a study of prevalence rates, consumption patterns, and effects*. Aarhus: Aarhus Universitet.
- HANSSON, L.N., VINTHER-LARSEN, M. (2008). *Unge hverdag*. København: Statens Institut for Folkesundhed.
- HEINSKOU, M.B. (2007). Seksualitet mellem risiko og chance. Svingninger i senmoderne værdiorienteringer. *Dansk Sociologi*, 18, 55-74.
- HELWEG-LARSEN, K., SCHÜTT, N.M., LARSEN, H.B. (2009). *Unge trivsel år 2008. En undersøgelse med fokus på seksuelle overgreb og vold i barndom og tidlig ungdom*. København: Statens Institut for Folkesundhed.

- HELWEG-LARSEN, K., ANDERSEN, S., NIELSEN, U.B. ET AL. (2003). *Kønsspektivet i unges trivsel og sundhedsadfærd i starten af det 21. århundrede*. København: Statens Institut for Folkesundhed.
- HELWEG-LARSEN, K., LARSEN, H.B. (2002). *Unge trivsel år 2002. En undersøgelse med fokus på seksuelle overgreb i barndommen*. København: Statens Institut for Folkesundhed.
- HOFFMANN, S. (2009). Klamydia 2008. *Epi-Nyt*, uge 20.
- ILLERIS, K, KATZENELSON, N., NIELSEN, J.C. ET AL. (2009). *Ungdomsliv. Mellem individualisering og standardisering*. København: Samfundslitteratur.
- IPPF (2009). *Sexual rights: an IPPF declaration*. London: IPPF.
- JÆGER, A.B., GRAMKOW, A., SØRENSEN, P. ET AL. (2000). Correlates of heterosexual behavior among 23-87 year olds in Denmark and Sweden, 1992-1998. *Archives of Sexual Behavior*, 29, 91-106.
- KIRKEGAARD L., GÖRLICH, A. (2000). *Historier om kærester og kærlighed. Konstruktioner af heteroseksualitet*. København: Gyldendal uddannelse.
- KJØLLER, M., RASMUSSEN, N.K. (2002). *Sundhed & sygelighed i Danmark 2000*. København: Statens Institut for Folkesundhed.
- KNUDSEN, L.B. (2007a). *Ung 2006. 15-24-åriges seksualitet – viden, holdninger og adfærd*. København: Sundhedsstyrelsen.
- KNUDSEN, S.V., LÖFGREN-MÅRTENSON, L., MÅNSSON, S-A. (RED.). (2007b). *Generation P? Youth, gender and pornography*. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag.
- KROG-MEYER, M. (red.) (2002). *Patter, pik og penge – pornificeringen af vores liv*. København: Rosinante.
- KROLØKKE, C. (2005). *Re-mixing frontier and pioneer rhetoric: Feminist considerations and analysis. Odense American Studies International Series*, February 2005.
- LAUTRUP C. (2002). *Unge i prostitution og lovgivning*. København: PRO-Centret.
- LAUTRUP, C., HEINDORF, J. (2003). *Mandlig prostitution 2003*. København: Videns- og Formidlingscenter for Socialt Udsatte.
- NIELSEN, J.C., SØRENSEN, N.U., KATZNELSON, N.O. ET AL. (red.). (2010). *Den svære ungdom. 10 eksperter om unges trivsel og mistrivsel*. København: Hans Reitzels Forlag.
- NIELSEN, J.L., BOELSKIFTE, J., FALK, J. ET AL. (2009). Viden om prævention, graviditet og seksualitet gennem 21 år hos 9. klasser i Viborg. *Ugeskrift for Læger*, 171, 1163-7.
- NIKK (2006). *Unge, køn og pornografi i Norden. Slutrapport*. København: Nordisk Ministerråd.
- OLESEN, T.B., JENSEN, K.E., MUNK, C. ET AL. (2010). 'Liva' – en befolkningsundersøgelse af kvinders seksualvaner. *Ugeskrift for Læger* (on-line-publikation, www.ugeskriftet.dk).
- OLSEN, A.L., LARSEN, D., LANGE, A. (2005). *Vielser og skilsmisser. Børn i skilsmisser*. København: Danmarks Statistik.
- PAPADOPOULOS, L. (2010). *Sexualisation of young people. Review*. London: Home Secretary.
- PEDERSEN, F.H., GRUNWALD, C. (2005). *Metodeudviklings- og forebyggelsesprojekt vedrørende unge og prostitution i Vejle Amt*. København: Videns- og Formidlingscenter for Socialt Udsatte.
- PEDERSEN, W. (2005). *Nye seksualiteter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- RASMUSSEN, B. (1999-2002). *Ung 99. En seksuel profil. I-IV*. Frederiksberg: Frederiksberg Kommunes Forebyggelsessekretariat.
- SCHMIDT, G. (1996). *Hvad skete der med seksualiteten? Refleksioner over sex og afseksualisering*. København: Hans Reitzels Forlag.



- SCHMIDT, G. ET AL. (1994). Changes in adolescents' sexuality between 1970 and 1990 in West-Germany. *Archives of Sexual Behavior*, 23, 489-512.
- SCHÜTT, N.M., FREDERIKSEN, M.L., HELWEG-LARSEN, K. (2008). *Unge og kæreste vold. En landsdækkende undersøgelse af omfang, karakter og følger af vold blandt 16-24-årige med fokus på vold i kæresteforhold*. København: Statens Institut for Folkesundhed & Ministeriet for Ligestilling.
- SEX & SAMFUND. (2005). *Kortlægning af seksualundervisningen i skolen*. København: Sex & Samfund.
- SIMON, W. (1996). *Postmodern sexualities*. New York: Routledge.
- STRANGE, M., JØRGENSEN, B., SINNERUP, S. ET AL. (2008). Portræt af de unge krænkere. *Psykolog Nyt*, 22, 8-15.
- STRANGE, M. (2002). *Unge krænkere*. København: Socialforskningsinstituttet.
- STRYHN, K.G. (2009). *Udvikling i samlejededebutalderen over tre generationer*. København: Upubliceret OSVAL II-opgave, Københavns Universitet.
- SØNDERGAARD, P.S. (2004). *I den grå zone. Om betalt sex og prostitutionstruede unge*. Vejle: Kroghs Forlag.
- SØRENSEN, N.U. (2008). Dodges for heterosexuality. Young boys viewing male bodies in pornography. *Kvinder, Køn & Forskning*, 17, 7-18.
- UNDERVISNINGSMINISTERIET. (2009). *Fælles Mål 2009. Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab. Faghæfte 21*. København: Undervisningsministeriet.
- WEINBERG, M.S., WILLIAMS, C.J. (2010). Pornography, normalization, and empowerment. *Archives of Sexual Behavior*, Online First.
- WØLDIKE, M.E. (2009). *Piger bliver ikke lykkelige af analsex. En kritisk undersøgelse af seksualmoraliske standpunkter gennem de seneste år i Danmark*. København: Center for Seksualitetsforskning.
- AAEN, C., LINKE, B., LOMHOLT M. (red.). (2002). *Parat til sex – om unges seksuelle adfærd*. København: Gyldendal.